

SON DÖNEM SUUDİ ARABİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

“

İki ülke arasındaki ilk resmî görüşme ise 1985 yılında Umman'da gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan 1989 Tiananmen olaylarını eleştirmeyen nadir ülkeler arasında yer almış ve 1990 yılında iki ülke arasında resmî diplomatik ilişkiler kurulmuştur.

”

Doç. Dr. M Hilmi Özev

*Süresiz Yayınlar Editörü,
ORSAM*

Iİ . Dünya Savaşı'ndan günümüze, uluslararası sistemde görülen yapısal değişiklikler Suudi Arabistan-Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ilişkilerine yansımıştır. Kuruluşundan itibaren İngiltere ve daha sonra ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olan Suudi Arabistan, Soğuk Savaş koşullarında ideolojik, jeopolitik ve ekonomik açıdan Batı'nın bir “parçası” olmuş ve dış politikasını bu çerçevede şekillendirmiştir.

Kısa Tarihsel Geçmiş

1949 yılında Çin’de yaşanan devrimin ardından Suudi Arabistan Milliyetçi Çin’i (Tayvan) ülkenin resmî temsilcisi olarak görmüş, 1965 yılında bu ülke ile resmî ilişki kurmuştur. Tayvan’ın siyasi tanınma ve petrol ihtiyacı yanında ABD’nin Suudi Arabistan’ı teşviki, ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Tayvan Hui Müslüman Ma Bu-

fang’ı Riyad’a büyükelçi olarak tayin etmiş, Ma ve oğlu daha sonra Hicaz’da Hui Müslüman topluluğunu oluşturmuştur. İkili ilişkiler başlangıçta Tayvan’ın tarım ve sağlık daha sonra inşaat ve alt yapı sektörlerinde Suudi Arabistan’a verdiği destekle gelişmiştir. 1984 yılında Tayvan’ın Suudi Arabistan’daki projelerinin toplam değeri 1,3 milyar dolara ulaşmıştır.

Bu dönemde Suudi Arabistan ABD ile ilişkileri çerçevesinde ÇHC’yi göz ardı etmiştir.

1975 yılında, yani ABD ile ÇHC arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlamasından üç yıl geçtikten sonra dahi, ÇHC’den gelen ikili ilişki kurma talebi Suudi Arabistan tarafından reddedilmiştir. Ne var ki, 1980 yılında Suudi Arabistan ABD’den F15 uçakları için

talep ettiği uzun menzilli yakıt tanklarını tedarik edemeyince, ÇHC ile gayri resmî görüşmeler başlatmış ve bu ülkeden kullanılamayacağı daha sonra ortaya çıkan füzeler satın almıştır. İki ülke arasındaki ilk resmî görüşme ise 1985 yılında Umman'da gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan 1989 Tiananmen olaylarını eleştirmeyen nadir ülkeler arasında yer almış ve 1990 yılında iki ülke arasında resmî diplomatik ilişkiler kurulmuştur. 1999 yılında ÇHC Başbakanı Jiang Zemin'in Suudi Arabistan ziyareti sırasında Stratejik Petrol Anlaşması imzalanmışsa da kükürt içerikli Suudi petrolü o zamanın Çin rafinerilerinde işlenemediği için anlaşma ikili ekonomik ilişkilerin gelişmesinde fazla etkili olmamıştır.

ÇHC ile Suudi Arabistan arasında düzenli görüşmeler 2004 yılında başlamıştır. Ocak 2006 tarihinde Kral Abdullah Çin'i ziyaret etmiş, aynı yıl nisan ayında ise Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiş ve Şura Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Devlet başkanı düzeyinde gerçekleştirilen bu ilk ziyaretlerde ticaret, vergilendirme ve teknik düzenlemeler konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca Suudi Kalkınma Bankası'nın Sincan bölgesinde devam etmekte olan şehir kalkınma projesine kredi vermesi için de bir anlaşma yapılmıştır. 2009 yılında Başkan Hu, Suudi Arabistan'ı ikinci kez ziyaret etmişse de muhataplarından devlet başkanı düzeyinde karşılık henüz gelmemiştir. Ancak, 2019'da Velihaht Prens Muhammed bin Selman (MbS) Çin'i ziyaret etmiştir.

2008 yılında Çin-Suudi Arabistan ticaret hacmi 32 milyar dolara erişmesi neticesinde Suudi Arabistan, Çin'in Batı Asya'daki en büyük ticari partneri olmuştur. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın Çin'deki yatırımlarında büyük artış kaydedilmiştir.

2000'li yıllarda iki ülke arasında ticaret hızla gelişmiş, 2005 yılında Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisi haline gelmiştir. 2008 yılında Çin-Suudi Arabistan ticaret hacmi 32 milyar dolara erişmesi neticesinde Suudi Arabistan, Çin'in Batı Asya'daki en büyük ticari partneri olmuştur. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın Çin'deki yatırımlarında büyük artış kaydedilmiştir. 2012 yılında iki ülke arasında Barışçıl Nükleer Teknoloji Anlaşması imzalanmıştır. İkili ticari ilişkilerde Çin açısından ise Suudi petrolü, Suudi Arabistan açısından silah tedariki önemli olmuştur. Ayrıca, Suudi Arabistan Batılı müttefiklerinden alamadığı silahları Çin'den almıştır.

İkili ilişkileri Teşvik Eden Faktörler

Çin ve Suudi Arabistan arasındaki üst düzey ziyaretlere rağmen ilişkiler sadece ekonomik ve ticari ilişkiler ile sınırlı kalmış ve siyasi meselelere dokunulmamıştır. Son dönemde Çin ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde birtakım faktörler etkili olmuştur. Öncelikle Çin'in Suudi Arabistan petrolü için son derece güçlü bir müşteri ve Suudi petrol

sermayesi (petrodolar) için verimli bir yatırım alanı haline gelmesi ilişkilerin gelişmesini teşvik etmektedir. İkinci olarak, Çin, Suudi Arabistan için özellikle silahlanma alanında insan hakları ve demokrasi gibi konularda sorun çıkarmayan teklifsiz bir tedarikçi konumundadır. Üçüncüsü, 11 Eylül olayları, İran sorunu, Suudi Arabistan'ın insan hakları ve demokrasi sicili gibi birtakım meseleler genelde Batılı ülkeler, özelde ABD ile ilişkilerin zaman zaman gerilimli bir hal almasına yol açmış ve bu durum Suudi Arabistan'ı Batı dışında Çin gibi güçlü alternatifler aramaya itmiştir.

Barack Obama'nın Asya eksenli dış politikası çerçevesinde, ABD'nin Ortadoğu'daki yükünü hafifletme, İran ile nükleer anlaşma ve ağırlığını Asya-Pasifik bölgesine kaydırma kararları Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerini sorgulamasına ve ABD'nin Ortadoğu'dan ayrılması ile oluşacak güç boşluğunu doldurmak için alternatifler aramasına neden olmuştur. Bu bağlamda Çin'in de İran ile ilişkilerini Suudi Arabistan aleyhine geliştirmesi neticesinde bölgesel güç dengesinin tehlikeli bir boyut kazanmasını engellemek isteyen Suudi Arabistan, ÇHC ile ilişkilerini en az İran-ÇHC ilişkileri kadar güçlü tutma arayışına girmiştir. Donald Trump yönetiminin İran karşıtı politikalar izleyerek nükleer anlaşmayı iptal etmesine ve İran'a ve İran ile ticaret ve yatırım ilişkileri olan ülkelere karşı ağır yaptırımlar uygulamasına rağmen ABD, bu dönemde izlediği yalnızca politikalar ve İran ambargosu konusunda verdiği tavizler nedeniyle Suudi Arabistan tarafından çok güvenilir bir ortak olarak görülmemiştir.

2010'lu yıllarda iki ülke arasında enerji ve finans alanında kurulan işbirliği her geçen gün gelişmiştir. ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) projesinde Suudi Arabistan jeopolitik ve ekonomik bakımdan önemli bir noktada bulunmaktadır. Tüm bu faktörler, Suudi Arabistan-ÇHC ilişkilerinin belirli bir noktaya gelmesinde etkili olmuş ve ilişkilerin daha da gelişmesi olasılığı artmıştır. Bununla birlikte, iki ülke ilişkilerinin belirli bir düzeyi aşmasını engelleyen faktörler de bulunmaktadır.

“

Suudi Arabistan'daki tarihsel ABD ve Batı etkisi hala tartışmasız bir önceliğe sahiptir. Suudi Arabistan'ın ekonomik, siyasi ve askerî alt yapısı ABD öncülüğündeki Batılı ülkelerle bütünsel durumdur.

”

İkili İlişkilerdeki Engeller

İki ülke ilişkilerinin gelişmesi önündeki en önemli engel ABD ve ÇHC arasında son dönemde gittikçe artan gerilimdir. Suudi Arabistan'daki tarihsel ABD ve Batı etkisi hala tartışmasız bir önceliğe sahiptir. Suudi Arabistan'ın ekonomik, siyasi ve askerî alt yapısı ABD öncülüğündeki Batılı ülkelerle bütünsel durumdur. Sadece Suudi Arabistan'da değil, tüm Ortadoğu'da güvenlik şemsiyesi ABD kontrolündedir ve ÇHC bu noktada yeni bir rol üstlenme niyetinde olmadığına dair mesajlar vermektedir. Denilebilir ki, ABD Ortadoğu'ya sağladığı güvenlik şemsiyesi altında ÇHC gibi rakiplerinin iler-

lemesini istememektedir. Aramco tesislerine düzenlenen saldırıların ABD tarafından önlen(e)memesi bu bağlamda Suudi Arabistan'a verilmiş bir mesaj olabirdi.

Bu ortamda, Suudi Arabistan ile Batılı ülkeler arasında güvenlik alanında imzalanan anlaşmaların kısa vadede ÇHC gibi ülkeler lehine değiştirilmesi mümkün değildir. Suudi Arabistan'ın Batılı ülkelerden gerçekleştirdiği silah ithalatı dünyadaki en yüksek oranlardadır ve nevi şahsına münhasır yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Enerji başta olmak üzere ülkedeki endüstri, turizm ve alt yapı yatırımları büyük ölçüde Batılı firmalar tarafından gerçekleştirilmekte ve işletilmektedir. Son dönemde Çin'in Suudi Arabistan'da gerçekleştirdiği yatırımlar ve bu çerçevede yürütülen özelleştirme sürecinin doğası ABD'yi rahatsız etmekte ve ABD, ÇHC'nin buradaki etkinliğini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Suudi Arabistan'ın ABD'li vakıflar tarafından inşa edilen bürokratik alt yapısı bu ülkenin ÇHC gibi başka ülkelerle ilişkilerini geliştirmesini engelleyen önemli faktörlerdendir. Suudi petrol sermayesi de büyük ölçüde Batılı ülkelerde yatırım halindedir. Bu birikimin ise basit hamlelerle ve kısa vadede başka ülkelere transferi kolay bir iş değildir. Suudi Arabistan'ın dolar yerine yuen kullanma eğiliminin giderek güçlenmesi doların küresel rezerv para özelliğini tehdit etmekte ve bu durum ABD için ciddi bir meydan okuma anlamına gelmektedir. ÇHC ile Suudi Arabistan arasında gerçekleştirilmeye çalışılan Huawei 5G alt yapısının kurulumu, silah ithalatı ve nükleer anlaşmalar gibi gelişmeler ABD-ÇHC rekabe-

tinin bu ülke üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Öte yandan, Suudi Arabistan'ın BRI içerisindeki rolü de abartılmamalıdır. Çin, söz konusu proje bağlamında jeopolitik konumundan dolayı İran'a ağırlık vermek durumundadır. Yine İran-ÇHC ilişkileri Suudi Arabistan-Çin ilişkilerinden çok daha eski, derin ve karmaşıktır. İran'daki ÇHC etkisi ve iki ülke arasındaki petrol ticareti Suudi Arabistan'ı rahatsız etmektedir. Dolayısıyla, enerji bağlamında Suudi Arabistan'ın Rusya ve ABD ile ilişkileri kadar, ÇHC'nin ABD, Rusya ve İran ile geliştirdiği karmaşık ilişkiler ağı da Suudi Arabistan-ÇHC ilişkilerinin geleceğini belirleyecektir.

Sonuç olarak, ÇHC'nin Suudi Arabistan için ABD'ye ve Batılı ülkelerle ilişkilerine bir alternatif olabileceğini söylemek için henüz erkendir. Ne var ki, ÇHC'nin küresel düzende kazandığı mevcut konum, Suudi Arabistan'ın Batı ile ilişkileri krize girdiğinde bu ülkeyi bir çıkış kapısı olarak görme olasılığını gün geçtikçe artırmaktadır. Üstelik ÇHC ve Suudi Arabistan'ın otoriter rejimlere sahip olmaları iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesi için teşvik edici bir unsurdur. Suudi Arabistan artan nüfus ve petrolün sağladığı imkanların azalması nedeniyle rantıye devlet uygulamalarının sonuna gelmiştir. Halkın üretime katılması için sanayileşme gerekmektedir. Otoriter rejimlerde sanayileşme konusunda Suudi Arabistan için en iyi örnek ÇHC'dir. Kısacası, ABD on yıllarca otoriter bir monarşi olarak tutmayı tercih ettiği Suudi Arabistan'ı, uzun vadede tam da bu sebeple ÇHC'ye kaptırabilir. ■